

I. CHRISTIANSTAD (Christianstadium), residens- och stapelstad, under **56'** polhöjd eller densamma som Skottlands hufvudstad Edinburg, är belägen **55½** mil från Stockholm samt **9½** från Malmö. Sedan staden Wä, på endast $\frac{1}{2}$ mils afstånd från det nuvarande Christianstad, under kriget mellan Sverige och Danmark år **1612** af Gustaf Adolf blifvit afbränd, uppstod denna. Konungen, såsom vi nogsamt känna, ingalunda grym, förmåddes till detta stränga steg för att injaga skräck hos fienden och förekomma dylika våldsbragder derigenom att han betalade med samma mynt som fienden. Då, efter krigets slut och genom freden i Knäred följande året, konungen af Danmark, Christian IV, bekom fria händer, var en af de första åtgärder han vidtog för skyddandet af sin gräns åt denna sida, att anlägga och befästa en ny stad i den afbrändas ställe. Som han dock redan länge insett olämpligheten af den förras läge, utsåg han för sin nya stad en långt fördelaktigare plats på Allö, såsom på **3** sidor omgifven af Helge å. Redan samma år som freden afslöts anlades fästningen, och arbetet fortgick med sådan drift att den, efter endast **4** års förlopp, var omgifven med vallar, ehuru man ytterligare lärer arbetat på dess befästning ända till **1641**. För att befolka den nya staden befallde konungen genom ett påbud, utfärdadt **1615**, att alla borgare och invånare i den forna staden Wä, hvilka ville drifva handel eller borgerlig näring, skulle inflytta i densamma, samt gaf den dessutom **7** års skattefrihet. Efter sig sjelf benämnde han den äfven, år **1617**, hvarföre ännu stadens vapen är ett C med en **4** inuti, hvilket uppehålles af **2** gula lejon i blått fält med en konglig krona öfver. Men icke nog härmed, **1622** fick staden stapelstadsfrihet och **2** år derefter, sedan han förnyat sitt förbud rörande Wä, förordnade han att Åhus, beläget $2\frac{1}{8}$ mil derifrån, skulle, såsom stadens lastageplats, lyda under dess jurisdiktion. Oberäknadt de ofvannämnde frihetsåren fick den äfven **3** års befrielse ifrån båtsmanshåll och från kronoutskylder för de stadsboar, hvilka byggde tvåvåningshus. Inqvartering och krigsbesvär uti en stad, hvilken ständigt var så utsatt för sköfling, så snart någon oenighet de båda grannarne emellan utbröt, förorsakade dock att de förmögnare borgarne _ oaktadt allt detta, flyttade från Christianstad. Väl kom den **1658** genom fredsslutet i Roeskild i svensk ego, men ännu **1670** låg halfva Christianstad öde, oaktadt svenska regeringen gjorde allt för att upphjelpa den. Sölvvitsborgs kämnersrätt lades nu under Christianstads jurisdiktion och så väl den förenämnde staden, som Cimbritshamn förlorade utländsk seglationsrätt. Några år derefter började väl Christianstad att repa sig, men nu kommo de olyckliga krigsåren. Hvad man förutsett inträffade. Danmark kunde icke se så många, stora och indrägtiga provinser, som Skåne, Halland och Blekinge, undslippa sig, utan att göra en mängd försök att återtaga dem. Ar **1676** utbröt således åter kriget, emedan danskarne synas hafva velat taga tillfället i akt, då den unge, oerfarne Carl XI:s uppstigande på tronen tycktes underlätta ett sådant företag. Men de hade missräknat sig och företaget strandade mot den inneboende kraft, som den unge konungen ärft efter sin fader. Carl XI, som emedlertid icke hade att mot **16,000** man sätta mer än **3,500**, måste för ögonblicket draga sig tillbaka. Sedan Helsingborg och Landskrona blifvit intagne af danskarne, tågade de mot Christianstad, dit de anlände den **6** Aug. Utan att hafva uppkastat löpgrafvar eller gjort de vanliga förberedelserne till en belägring, företogo de **9** dagar derefter stadens stormning. Fyra stormkolonner, hvardera af **1000** man, verkställde densamma. Såsom det föregifves var fienden redan inne i staden, innan kommandanten Wulfklo anade något. **500** man af besättningen stupade och **300** togos till fånga. Men detta aflopp dock ej utan en temligen betydlig förlust å de belägrandes sida. Förbittrad häröfver tillät Christian V några timmars plundring, som lönade sig ganska väl. Sedan. Carl XI emedlertid i slutet af året genom slaget vid Lund åter gifvit svenskarne andrum, bröt han upp till Christianstad i början af **1677** och blockerade det från Wä, hvarest han tagit sitt höggvarter. Men som han hemförlofvat gardet och landtregementerne kunde detta endast ske med ett ringa antal trupper, då deremot Meerheim, som var kommandant i staden, hade en garnison af öfver **2000** man. I slutet af Mars flyttade konungen sitt höggvarter till Åsum, men måste i slutet af Maj för denna gång upphäfva belägringen, emedan Christian V med en öfverlägsen här anlände till dess undsättning. Men Carl, sedan han liksom förra året, ehuru denna gång vid Landskrona, slagit fienden i ett öppet fältslag, stod snart åter framför Christianstads murar, och nu var det ej så lätt att undslippa den unge segraren. Den tappre Meerheim försvarade väl ej mera staden, men general Osten, åt hvilken kommandantsplatsen var anförtrodd, afslog äfven å sin sida flera anfall. Återstoden af danska hären stod vid

Önnestad, men kunde icke undsätta fästningen utan att leverera batalj. De ämnade väl ännu en gång försöka sin lycka, men sedan Erik Dalberg besatt ett närbeläget berg, som försvarade positionen, funno de det alltför mycket vågadt. Sedan hungersnöden inom fästningen och staden stigit till den höjd, att man måst lifnära sig med häst- och kattkött, af hvilka förenärnde öfver **100** blifvit slagtrade, måste Osten slutligen den 4 Augusti kapitulera och uttryckte denna dag med **1,100** man, hela återstoden af besättningen, samt tog vägen åt Landskrona. Sedan freden **1679** gjort ett önskad slut på fiendtligheterna, raserades fästningsverken, ehuru dåvarande generalguvernör dervid erinrade, att om detta skedde, kunde man befara det kyrkan och husen i staden kunde skadas genom öfversvämningar.

Detta fästningsverkens raserande var emedlertid att, Såsom man säger, göra upp sin räkning utan värden, ty **30** år efter senaste freden eller **1709** inbröt åter en dansk armé i Skåne. Första följden af fästningsverkens raserande, detta förvetna, i förtid tagna steg, var att Gyllenstjerna, som förde befälet i Christianstad, vid fiendens annalkande måste draga sig tillbaka och lemna den öppna platsen i fiendens våld. Då danskarne nu, sedan Stenbock, som lyckats sammandraga och inöfva en svensk här, började gå anfallsvis till väga, i sin ordning sågo sig tvungne att utrymma Christianstad, pålade de först staden en brandskatt af **9000 R:dr** och togo derjemte med sig **8** af de förmögnaste borgarne såsom gisslan härför. Plundring undgick staden endast genom ett rykte, att svenskarne närmade sig. De öfriga af Skånes obefästade städer, hvilka undgått sådane kännbara förluster, måste väl i förskott lemna bidrag till brandskattens betalande, såsom Helsingborg **2000** daler silfvermynt, Ystad **1,200** o. s. v., men återstoden blef dock ganska kännbar för den utarmade staden. Af faran blir man vis, säger ordspråket, och kriget hade. åtminstone gagnat dertill, att man år **1748** började tänka på att anlägga nya fästningsverk vid Christianstad, med hvilket arbete man ännu **1767** fortfor.

Rörande stadens handel från denna äldre period af dess historia, känner man, att då staden **1680** endast hade ett fartyg, hade den i början af **1700**-talet flere "Spanie- och Fransfarare", af hvilka dock större delen efter all sannolikhet tillhörde Cortemcyer, stadens dåvarande förmögnaste handlande. Oaktadt alla de förluster, som varit en följd af Carl XII:s krig, uppblomstrade dock allt mera stadens handel och sjöfart. Med **7** större och mindre fartyg, af sammantagne **212** läster, idkades sjöfart på Holland, England, Frankrike, ja, till och med Spanien och Portugal. Efter **1738** af tog väl handeln i följd af de stränga förbuden mot utländska varors införsel, men **1749** fanns dock ännu i Christianstad **25** handlande, ehuru de **1767** sammansmält till ett antal af **20**. Desse egde emedlertid **13** fartyg, af hvilka **4** gingo på Medelhafvet. Till detta lyckliga förhållande bidrog troligen i sin mån, att staden **1765** erhöll obehindrad nyttjanderätt till Landö hamn, en mil från Åhus, samt befrielse från dykerikostnad och andra utgifter sedan fartygen inkommit i hamnen. Den betydliga handel Christianstad vid denna tid dref såsom nederlagsplats för en stor del af Skåne och Kronobergs län, aftog emedlertid märkbart, när Helge å på **1770**-talet banade sig ett nytt utlopp, hvarigenom den blef ofarbar till och med för båtar. Alla köpmansvaror måste från denna tid forslas på vagnar mellan Christianstad och Åhus, hvilken omständighet också länge menligt inverkade på skeppsfarten, hvilken dock åter något börjat lyfta sig, sedan bränvins- och spanmålshandeln tilltagit.

I **1772** års regementsförändring fick denna stad, ehuru aflägsen från Stockholm, dock spela en stor rol. Då Gustaf III, som vid alla företag såg sina händer bundna af det allsmäktiga rådet, beslutat afskudda sig detta ok och derföre uppgjort planen till en revolution, skickade han sin ena broder, hertig Carl, till Skåne under förevändning att afvakta sin moders ankomst från Berlin, och den andra, hertig Fredrik, till Medevi, för att bearbeta sinnena och vara närmare till hands. Men som desse icke utan ständernes bifall kunde samla trupper, behöfdes härtill någon anledning. Hellichius, befälhafvare för en bataljon af hertig Fredriks regemente, och kommandant på Christianstads fästning öfvertalades då af Toll till det vågade steget, att uppsäga ständerne tro och lydriad, hvilket han äfven den **12** Augusti utförde. Så snart underrättelsen härom anlände till hertig Carl, förmådde han **5** öfverstar att sammandraga sina regementen, men tog sjelf befälet öfver dem. Meningens med dessa rörelser var, att uppmärksamheten skulle dragas från hufvudstaden och att man skulle hafva trupper samlade, hvilka intogo en oviss, till och med hotande ställning mot rådet, och som äfven voro i stånd att handla

fiendtligt, i händelse planen i hufvudstaden skulle misslyckas. En general, Rudbeck, afsändes genast af sekreta utskottet till Skåne för att undersöka förhållandet samt återkom derifrån med underrättelsen om upprorets verklighet. Rådet vidtog väl genast en mängd kraftiga mått och steg, t. ex. att riksrådet Funk skulle sändas såsom öfverbefälhafvare till Skåne, hertigarne Carl och Fredrik ofördröjligen återkallas m. m. Nu var ögonblicket inne för Gustaf att handla och han uppsköt icke heller dermed. Vi veta alla af svenska historien de minnesvärda händelserne i Stockholm den **19** Augusti och det djerfva företagens framgång. Hellichius blef adlad med namnet Gustafsskjöld och Toll, sedermera grefve och fältmarskalk, slutade sin lefnad såsom generalguvernör öfver Skåne. .

I början af samma århundrade hade Christianstad ett ganska märkvärdigt besök, då konung Stanislaus af Polen tillika med sin familj år **1711** någon tid residerade i det då så kallade Kungshuset, hvilket sedermera beboddes af landshöfdingen. Stanislai dotter, prinsessan Maria, sedermera **1725** förmäld med Ludvig XV, är troligen den enda drottning af Frankrike, som vistats i Sverige.

Den **5 Juni 1847** härjades staden af en eldsvåda, som ödelade **34** gårdar och gjorde **800** personer husville, men genom det byggnadslån af **100,000** R:dr ständerne beviljade, äro de vackra och rymliga hus, som blifvit uppförda på de afbrända tomterna, en prydnad för staden. Förenämnde år anbefalldes likaledes raseri af fästningsverken.

Märkliga Byggnader

1. *Helga Trefaldighets-Kyrkan.* Grundlagd **1617** och invigd **1628**, är stor och rymlig samt har **26** fönster. Hvalfvet hvilar på **12** i åttkant huggne stenpelare, af hvilka de båda närmast dörren äro hela, ehuru af **12** alnars höjd. De öfriga bestå af tvänne stycken. Så väl altare, som predikstol äro af svart polerad marmor, den senare prydd med bilder af alabaster och begge en skänk af Christian IV. I staden finnas väl **3** församlingar, stads-, garnisons- och slotts församlingen, men alla dessa begagna kyrkan gemensamt. Den utgör tillika med Wää ett regalt pastorat af första klassen.

2. *Kronohuset*, en vacker, 3 våningar hög byggnad, som intager hela norra sidan af stortorget. Den begagnas gemensamt af, Hofrätten öfver Skåne och Blekinge samt garnisonen, hvilken senare derstädes har högvakt, informationsverk, sjukhus m. m.

3. *Landshöfdinge-residenset*, ett tvåvånings stenhus vid norra torget, till större delen nybyggt **1748**. För uppförande af ett nytt länsresidens hafva **1854** års Ständer anslagit en summa af **55,000** R:dr.

4. *Rådhuset.* Det äldsta rådhuset afbrann **1678**, då Carl XI låg utanför staden, och ett annat kunde, i anseende till invånarnes utarmade tillstånd och de många krigen, ej komma till stånd förr än **1728**.

5. *Länslazarettet och Kurhuset.* Detta stiftades **1768**, men då den härstädes befintliga hospitalsinrättningen flyttades till Malmö, uppläts denna tomt till en ny lazarettbyggnad, hvilken uppfördes i början af **1830**-talet och öppnades **1833**. Åren **1838-1840** gjordes en ytterligare tillbyggnad, så att den nu, utom emottagningsrum och badinrättning, innehåller **15** sjukrum, med **6** till **7** sängar i hvarje, **3** extra rum åt enskilda, som vilja betala för sig, **3** rum för vansinnigas behandling samt boningshus för inrättningens tjenstemannapersonal.

6. *Garnisonssjukhuset.* (Se Kronohuset).

7. *Cellfängelset.* Bakom östra vällen påbörjades **1842** en fängelsebyggnad, hvarvid så väl Auburnska som Philadelphiska methoderne anbringades. Den har **90** ljusa och **3** mörka celler. I slutet af år **1846** blef den så vida färdig, att den kunde börja begagnas. Medeltalet af fångar årligen har sedan dess varit **378**.

8. *Nya Tyggårdsbyggnaderne.* I Christianstad år förlagdt ett af svenska arméens trenne hufvudförråder, hvilka förvaras i **22** större och mindre byggnader samt **10** fästningskasematter.

9. *Skolhuset.* Då detta **1850** fullbordades, förenades Trivialskolan med den här förut varande Apologistskolan. **1854** funnos här **6** ordinarie lärare, **4** extra ordinarie och **182** lärjungar. Denna skola har eget gymnastikhus.

10. *Theatern.*

11. *Fattighuset.* Detta blef **1845** tillbyggt, då en arbetsinrättning ordnades i sammanhang med fattigvården. Det innehåller nu, utom boningsrum för fattighjonerna, **2** stora arbetssalar, der personalen dagligen sysselsättes med passande arbeten. Lokal är äfven inrymd åt inrättningens syssloman m. fl., hvilka hafva uppsigt öfver arbetet, ordningen, ekonomien m. m.

Utom dessa ofvannämnde byggnader finnas äfven embetshus för länsstaten, lokal, tillhörig Frimurarorden, Artilleri-tyghus, Manege för Wendes Artilleri, norra och södra Kasernen, kasematterade byggnader, **2**:ne gymnastikhus, Kronobageri m. fl.

Bron, med skäl kallad Långebro, hvilken sammanbinder staden med fasta landet, är **734** alnar lång, samt $12\frac{3}{4}$ alnar bred. För byggnad af en ny bro öfver Helge å hafva Rikets ständer vid **1854** års riksdag beviljat en summa af **100,000** R:dr, hvaraf dock endast $\frac{1}{3}$ såsom anslag och de återstående $\frac{2}{3}$ såsom lån.

Christianstad genomskäres af en kanal, som delar densamma i tvänne hälfter, af hvilka norra ligger i Willands och den södra i Gärds härad. Den innehåller, utom ofvannämnde publika byggnader, **300** hus och tomter samt eger **1,503** tunnland jord, förmedlade till **15** mantal, de förra uppskattade till **1,234,192: 41. 6.**, den senare till **239,789: 37. 4.** samt dessutom för fabriker, qvarnar etc. **8,600** R:dr eller tillsammans **1,482,482: 30. 10.** B:co [Ljunggren opptager jorden på den **1854** upprättade kartan till **3,615** tunnland, men häruti äro inberäknade tomter och trädgårdar, som Konungens Befallningshafvande icke upptager tillsammans. Stadens och fästningens areal är **106** tunnland.]

. Statsbidraget utgör sammanlagt **27,710: 30. 10.** Staden är skyldig att underhålla **10** båtsmän, för hvilka vakansafgift erlägges. Dess, inkomst af tolag-, hamn- och bropenningar m. m. utgjorde **1850: 1,633** R:dr **42** sk. **3** rst B:co. Utom de ofvan omnämnde skolorne finnas en lankasterskola, en borgareskola, en flickskola, garnisonsskola och fattig-flickskola. Fattigvården handhafves af en utaf staden vald fattigdirektion. Underhållet bestrides genom fonder gifna af enskilda personer och årlig uttaxering hos stadens skattskrifne invånare. Ar **1850** utgjorde garnisonen **1,481** man. Ända till **1696** hade staden **2** borgmästare, men kort tid förut **6** rådmän och en syndikus. Sedermera förekomma blott en borgmästare, **4** rådmän och en stads- eller magistratssekreterare. Rörande handeln och sjöfarten torde vi af ofvanstående erinra oss, att staden **1767** hade **20** handlande med **13** fartyg. I slutet af samma sekel egde den **9** större och mindre fartyg om tillsammans **531** läster, **1850** endast **5** fartyg om **219** läster och slutligen **1855** åter **8** fartyg om **274** läster, begagnade till utrikes sjöfart, hvilket tyckes visa som om handeln något skulle höja sig. Sedan Åhus hamn **1852** blifvit fullbordad, för hvilken hamnbyggnad staden till och med **1850** användt öfver **74,000** R:dr B:co, och vattenkommunikationen mellan staden och hamnplatsen hunnit förbättras, hoppas man med tillförsigt att handeln ytterligare skall stiga. För muddringsarbeten, kajbyggnad samt fullbordandet af Hernstads kanal hafva **1854** års Ständer medgifvit ett lån af **20,000** R:dr. Tulluppbörden, som i Åhus före **1839** endast utgjort **4** till **5,000** R:dr, uppgick sistnämnde år till **34,000** R:dr, ökades ännu ytterligare **1849** ända till **44,632** R:dr, men ehuru den sedan dess åter något nedgått, bibehöll den sig dock **1852** vid **39,946** R:dr, nedsjönk påföljande året till **26,346**, men uppgick åter **1855** till **40,858** R:dr. Exporten bestod påföljande år hufvudsakligen af spanmål, hvaraf **4,539** tunnor utfördes, men utgjordes för öfrigt af **826** tolfter bräder, **569** bjelkar och sparrar, **100** tunnor tjära m. m. De handlandes antal år **1855** var **44** med **54** biträden, af hvilka de förra i bevillning erlade **733** R:dr **24** sk.

Hvad handtverkerier och fabriker angår, funnos **1847** i staden **162** mästare med **392** gesäller och lärlingar; dessa näringar tyckas väl sedermera hafva något aftagit, då år **1850** funnos derstädes icke mer än **152** med **420** fabriks- och handtverks-gesäller samt lärlingar, och år **1853** endast **126** med **326** gesäller och lärlingar samt **14** andre arbetare, men då man samma år finner dessutom **41** personer, hvilka med egna händer såsom försörjningsmedel åstadkommo handtverksarbeten, kan man antaga att denna gren af näringarne under de sista **10** åren snarare blifvit ökad än minskad. Staden har visserligen **15** fabriker, men ingen deribland af någon betydighet, utom en klädesfabrik, hvars tillverkning år **1850** uppgick till ett värde af nära **22,500** R:dr. Handtverkarne **1855** erlade i bevillning **613** samt fabrikanter och

manufakturister **127** R:dr. **8** bryggerier, **2** boklådor, ett apothek och ett boktryckeri finnas dessutom härstädes.

Länets sparbank, stiftad **1826**, fortgår med oafbruten verksamhet. Vid slutet af **1850** ansvarade den för en om händer hafvande summa af **742,103** R:dr **27** sk. B:co.

Antalet af stadens invånare, som vid slutet af förra århundradet utgjorde omkring **2,000**, var **1843: 4,362; 1845: 4,775; 1847: 4,662**, hvaraf **2,892** mantalsskrifne, samt **1850: 5,132** *), deruti liksom **1847**, de inberäknade, som tillhöra Näsby och Nosaby byar samt Åhus lastageplats, hvilka höra under stadens jurisdiktion. Detta utvisar under loppet af de sista **2** decennierne en tillökning af **770** personer eller mer än 1/6:del af befolkningen.

De här ofvan, för år **1845**, upptagne personer, voro, enligt Tabellkommissionens uppgift, fördelade under följande rubriker:

Kyrkostaten och Studerande.....	315.
Civilstaten.....	83.
Militärstaten.....	707.
Handelsklassen.....	86.
Bruks- och Fabriksidkare.....	19.
Konstnärer och Handtverkare.....	620.
Afskedstagne eller som icke hafva bestämdt näringsfång.....	160.
Betjening	72.
Fattighjon.....	18.
Fångar.....	85.
Gifta Qvinnor med hemmavarande barn under 10 års ålder.....	1,000.
Enkor med hos dem vistande barn under 10 års ålder.....	269.
Fosterbarn samt fader- och moderlösa.....	32.
Ogifta Qvinnor med hos sina mödrar vistande oäkta barn.....	1,201.
Utlänningar	8.
	<hr/>
	4,775.

*) Enligt Tabell-kommissionens senaste berättelse **5,440**, deraf **2,916** tillhörde man- och **2,524** qvinkönet.